

Przemoc rówieśnicza a mediacje rówieśnicze – wsparcie budowania kultury dialogu w szkołach wprowadzających Standardy Ochrony Małoletnich

Katarzyna Nowicka-Pasternak

Centrum Psychoterapii i Szkoleń CONSILIA we Wrocławiu,
Instytut Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego

W artykule przedstawiono zjawisko przemocy rówieśniczej w kontekście realizacji Standardów Ochrony Małoletnich w instytucjach edukacyjnych. Zwrócono uwagę na skalę i formy przemocy wśród dzieci i młodzieży oraz skutki psychiczne, społeczne i edukacyjne dla ofiar, sprawców i świadków. W drugiej części zaprezentowano koncepcję mediacji rówieśniczych jako skutecznego narzędzia profilaktyki i reagowania na przemoc, wzmacniającego kompetencje społeczne uczniów oraz wspierającego kulturę szkoły opartą na bezpieczeństwie, dialogu i współodpowiedzialności. Na podstawie przykładów wdrożeń ukazano, jak mediacje wspierają realizację celów Standardów Ochrony Małoletnich i wzmacniają partycypację dzieci w tworzeniu środowisk wolnych od przemocy. W podsumowaniu wskazano, że mediacje rówieśnicze stanowią efektywną formę wsparcia w przeciwdziałaniu przemocy rówieśniczej oraz promują rozwój kultury dialogu w szkołach.

Słowa kluczowe:

mediacje rówieśnicze; przemoc rówieśnicza; Standardy Ochrony Małoletnich

Mediacja rówieśnicza, jako proces prowadzony przez uczniów-mediatorów, pozwala nie tylko rozwiązać konflikt, ale **przeciwdziałać eskalacji przemocy i rozwijać kompetencje społeczno-emocjonalne**, co czyni ją metodą bardziej perspektywiczną niż interwencja po szkodzie.

inspiracja: Mediacje rówieśnicze – edukacja w kierunku pokojowego rozwiązywania konfliktów uczniowskich (Urbańska, 2018)

Wprowadzenie

Szkoła odgrywa kluczową rolę w rozwoju dziecka – jest nie tylko miejscem zdobywania wiedzy, lecz także przestrzenią, w której kształtują się kompetencje społeczne, emocjonalne i moralne. Uczestnictwo w życiu szkolnym umożliwia młodemu człowiekowi rozwijanie umiejętności współpracy, rozwiązywania konfliktów, przyjmowania ról społecznych oraz budowania tożsamości i poczucia przynależności do grupy. Jednocześnie środowisko szkolne może stanowić źródło zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania emocjonalnego i społecznego dzieci i młodzieży. Jednym z takich zagrożeń, istotnie wpływających na dobrostan psychiczny i fizyczny uczniów, jest przemoc rówieśnicza. Jak pokazują zarówno przywołane w artykule badania, jak i obserwacje oraz rozmowy z dziećmi, młodzieżą, rodzicami i nauczycielami przemoc i agresja w szkole są zjawiskami powszechnymi, a niestety bardzo często bagatelizowanymi. W tym kontekście wdrażanie oraz ewaluacja Standardów Ochrony Małoletnich (SOM) w placówkach edukacyjnych może stanowić istotny moment refleksji całej społeczności szkolnej. Dotyczy ona tego, jakie narzędzia są już dostępne lub mogą zostać wdrożone w celu przeciwdziałania przemocy i agresji rówieśniczej. Standardy Ochrony Małoletnich stanowią zbiór procedur i zasad służących zapewnieniu dzieciom i młodzieży bezpieczeństwa oraz ochrony przed przemocą, wykorzystywaniem i zaniedbaniem zarówno ze strony osób dorosłych, jak i rówieśników.

W niniejszym artykule szczególną uwagę poświęcono aspektom dotyczącym relacji pomiędzy uczniami, z uwzględnieniem zjawisk przemocy rówieśniczej. W instytucjach edukacyjnych wdrażanie SOM odgrywa kluczową rolę w budowaniu bezpiecznego środowiska wychowawczo-opiekuńczego, wzmacniając system prewencji oraz reagowania na sytuacje zagrożenia, zgodnie z obowiązkiem ustawowym nałożonym na szkoły od 15 lutego 2024 r. Autorka przedstawia mediacje rówieśnicze jako narzędzie profilaktyczne, rekomendowane do wdrażania w placówkach edukacyjnych. Ich wprowadzenie łączy perspektywę profilaktyczną, polegającą na zapobieganiu przemocy i konfliktom, z podejściem partycypacyjnym, angażującym

uczniów jako aktywnych mediatorów oraz współtwórców bezpiecznego środowiska szkolnego. Takie zachowanie nie tylko minimalizuje ryzyko eskalacji sporów, lecz przede wszystkim rozwija kompetencje społeczne oraz umiejętność rozwiązywania konfliktów, wzmacniając jednocześnie poczucie odpowiedzialności i współodpowiedzialności wśród dzieci i młodzieży (Brzezińska, Reksnis, Póttoraczyk, Starczewska-Kaczmarek, Wilczyńska, 2020; Standardy Ochrony Małoletnich, Rzecznik Praw Dziecka, 2017 i 2022; Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2023; Kobes, 2024).

Przemoc rówieśnicza – charakterystyka i konsekwencje

Definicja przemocy rówieśniczej – formy: fizyczna, psychiczna, cyberprzemoc, wykluczenie społeczne

Pionierem w badaniach nad przemocą rówieśniczą jest szwedzki psycholog Dan Olweus (2007, 2011), który skoncentrował się na analizie konfliktów rówieśniczych prowadzących do dręczenia, mobbingu, znęcania się i prześladowania, określanych zbiorczo terminem *bullying*. Tego rodzaju zachowania mają charakter powtarzalny, wrogi, intencjonalny i są podejmowane przez jednego lub więcej sprawców wobec ofiary, która nie jest w stanie się obronić. Olweus (2007) wyróżnia trzy kluczowe cechy charakteryzujące *bullying*:

- intencjonalność – sprawca podejmuje działania agresywne celowo, z zamiarem wyrządzenia krzywdy;
- nierównowaga sił – sprawca jest silniejszy od ofiary pod względem fizycznym, psychicznym lub społecznym;
- powtarzalność zachowań – agresja nie jest jednorazowym incydentem; przemoc powtarza się w czasie.

Dręczenie szkolne może przybierać różne formy. W literaturze (Pyżalski, 2012; Tłuściak-Deliowska, 2017; Włodarczyk, 2013) najczęściej wyróżnia się cztery główne typy przemocy rówieśniczej:

- przemoc fizyczna – jawna agresja fizyczna, np. bicie, kopanie, plucie, szarpanie;
- przemoc werbalna – jawna agresja słowna, np. wyśmiewanie, przezywanie, grożenie;
- wykluczenie społeczne – manipulowanie relacjami społecznymi w celu obniżenia pozycji ofiary w grupie; np. rozsiewanie plotek, ignorowanie, izolowanie;
- cyberprzemoc (*cyberbullying*) – przemoc realizowana za pośrednictwem technologii cyfrowych, np. upublicznianie poniżających treści, nękanie wiadomościami, usuwanie z grup społecznościowych.

Warto zauważyć, że sprawcy przemocy często stosują różne formy agresji jednocześnie, a zachowania te wzajemnie się przenikają. Ofiary przemocy psychicznej bardzo często doświadczają równocześnie przemocy fizycznej (Olweus, 2007; Klaus, 2009; Pyżalski, 2012; Włodarczyk, 2013; Makaruk, 2017; Tłuściak-Deliowska, 2017).

Na szczególną uwagę zasługuje zjawisko cyberprzemocy. Często jest ono przez nauczycieli postrzegane jako problem pozaszkolny, ponieważ przemoc ta występuje poza szkołą. Takie podejście jednak ignoruje fakt, że dzieci wchodzi w interakcje online głównie ze swoimi rówieśnikami, koleżankami i kolegami z klasy, szkoły czy zajęć dodatkowych. Obecnie wiele aktywności dzieci ma miejsce w przestrzeni wirtualnej. Stanowi ona dla nich naturalne środowisko nauki, rozrywki oraz kontaktów rówieśniczych, które jednocześnie może być zagrożeniem (Kobes, 2024; Szwed, 2025; Kaczan, Rycielski, Wójcik, 2025).

Przygotowany przez NASK (2025) raport *Nastolatki* wskazuje, że co trzeci nastolatek w Polsce doświadcza przemocy online, a niemal połowa z nich nie podejmuje żadnych działań w jej obliczu. Młodzi ludzie często nie informują nikogo o traumatycznych doświadczeniach, a rodzice mają złudne przekonanie, że dzieci zwrócą się do nich po pomoc. Ekspertki alarmują, że dochodzi do „normalizacji przemocy online”: aż 17% młodzieży nie potrafi jednoznacznie ocenić, czy doświadczyło cyberprzemocy, co może wskazywać na zacieranie się granic między przemocą a codziennością w sieci. Zjawisko to pokazuje rosnącą akceptację dla agresywnych zachowań w środowisku rówieśniczym oraz pogłębiającą się przepaść między światem młodzieży a świadomością dorosłych na temat ich rzeczywistych doświadczeń cyfrowych (Ładna, Kamiński, Roślaniec, Wrońska, Błażej, Jankiewicz, Konopczyński, Nawrot, 2025).

Powyższe dane jednoznacznie wskazują, że nie można ignorować wpływu internetu na młodych ludzi ani zagrożeń związanych z przemocą rówieśniczą – zarówno tą występującą w przestrzeni szkolnej, jak i w środowisku online. Dla uczniów te dwie przestrzenie często się przenikają, co powinno być istotnym sygnałem dla nauczycieli i rodziców, by uważnie monitorować relacje rówieśnicze w obu obszarach.

Rola grupy rówieśniczej – świadkowie, liderzy negatywni, „milczący obserwatorzy”

Przemoc w szkole nie zachodzi wyłącznie pomiędzy sprawcą a ofiarą; najczęściej odbywa się w obecności świadków, czyli innych uczniów. Badania pokazują, że to właśnie świadkowie stanowią najliczniejszą grupę uczestników sytuacji

przemocowych i przyjmują zróżnicowane role (Pepler, Craig, 1995; Salmivalli i in., 1996; Rigby, 2010; Giza-Poleszczuk, Komendant-Brodowska, Baczko-Dombi, 2011). Niektórzy uczniowie przyłączają się do sprawcy, występując w roli jego asystentów, inni udzielają wsparcia pośredniego, wzmacniając jego działania np. poprzez dopingowanie, śmiech, brawa czy pochwały. Sam fakt posiadania „widowni” bywa wystarczającym wzmocnieniem dla agresora. Część uczniów zachowuje postawę wycofaną, nie angażuje się bezpośrednio, jednak milczenie i bierność mogą być odczytywane jako przyzwolenie na przemoc. Istnieje też grupa uczniów, którzy aktywnie przeciwstawiają się agresji i próbują pomóc ofierze; określa się ich mianem obrońców.

Reakcje świadków mają istotny wpływ na przebieg zdarzeń i mogą prowadzić do eskalacji przemocy lub jej ograniczenia. Z badań wynika, że jedynie około 20% uczniów podejmuje działania obronne wobec ofiar, podczas gdy większość w różny sposób wzmacnia zjawisko dręczenia. Przyjmowana rola zależy zarówno od indywidualnych cech osobowościowych i behawioralnych, jak i norm oraz oczekiwań panujących w grupie rówieśniczej. Role te mają charakter społeczny, wyłaniają się w toku interakcji i często utrwalają się w czasie. Salmivalli i współpracownicy (1996) wykazali, że role przyjmowane przez uczniów w kontekście przemocy rówieśniczej są stosunkowo stabilne i mogą utrzymywać się przez kolejne lata edukacji. Wniosek z badań sugeruje, że brak działań profilaktycznych, interwencji wychowawczej oraz pracy nad strukturą grupy sprzyja utrwalaniu zarówno samych ról, jak i zjawiska przemocy rówieśniczej (Pepler, Craig, 1995; Salmivalli i in., 1996; Giza-Poleszczuk i in., 2011; Rigby, 2010; Tłuściak-Deliowska, 2017; Makaruk, 2017).

Psychologiczne i edukacyjne konsekwencje przemocy (dla ofiary, sprawcy i obserwatorów)

Przemoc rówieśnicza wpływa negatywnie na rozwój psychospołeczny dzieci i młodzieży oraz może mieć długotrwałe konsekwencje w dorosłym życiu. Skutki psychologiczne i edukacyjne dotyczą wszystkich uczestników sytuacji przemocowych: ofiar, sprawców oraz świadków. Konsekwencje te różnią się w zależności od roli, jaką dana osoba odgrywa w doświadczeniu przemocy, i mogą zmieniać się w czasie jej trwania.

Ofiary przemocy często doświadczają obniżonego poczucia własnej wartości, trudności w nawiązywaniu relacji społecznych, izolacji, objawów depresyjnych, samookaleczeń oraz myśli samobójczych. Skutki przemocy mogą obejmować również chroniczne poczucie bezradności, niepewności, a w skrajnych przypadkach – rezygnację z uczestnictwa w życiu szkolnym. Obecność przemocy w środowisku

edukacyjnym przyczynia się do obniżenia wyników w nauce, ponieważ poczucie zagrożenia, którego doświadczają zarówno ofiary, jak i świadkowie *bullyingu*, utrudnia koncentrację i zaangażowanie w proces dydaktyczny.

Sprawcy przemocy z kolei są narażeni na utrwalanie wzorców agresywnych i przemocowych zachowań. Z czasem może dojść u nich do obniżenia poczucia odpowiedzialności za własne działania oraz zwiększenia tendencji do zachowań społecznych, w tym łamania norm społecznych i prawnych.

Świadkowie przemocy, którzy nie reagują, uczą się postawy bierności, dystansowania się od problemu oraz podporządkowywania silniejszym. Taka postawa może skutkować trudnościami w podejmowaniu odpowiedzialności, brakiem umiejętności współpracy oraz nieskutecznym radzeniem sobie z konfliktami w dorosłym życiu.

Metaanalizy badań podłużnych wskazują, że doświadczanie przemocy rówieśniczej wiąże się z występowaniem problemów internalizacyjnych, takich jak depresja, lęk, wycofanie społeczne, poczucie samotności, dolegliwości psychosomatyczne oraz trudności w adaptacji społecznej. Jednocześnie badania pokazują, że bycie sprawcą przemocy w dzieciństwie znacząco zwiększa prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa w dorosłości (Olweus, 2011; Reijntjes, Kamphuis, Prinzie, Telch, 2010; Włodarczyk, 2013; Makaruk, 2017; Wołk, 2023; Kaczan, Rycielski, Wójcik, 2025).

Skala zjawiska przemocy rówieśniczej w szkołach

Statystyki i badania

Przemoc rówieśnicza jest zjawiskiem trudnym do badania z kilku powodów. Po pierwsze, jak zauważa Włodarczyk (2013), istnieją różne definicje przemocy rówieśniczej, co wpływa na sposób diagnozowania skali zjawiska. Po drugie, jak wskazuje Kobes (2024), brakuje systematycznego gromadzenia danych na temat agresywnych zachowań w szkołach.

Obecnie większość danych na temat przemocy rówieśniczej pochodzi z niezależnych badań naukowych lub od organizacji pozarządowych. Ministerstwo Edukacji Narodowej może wspierać takie inicjatywy, ale nie prowadzi własnych systematycznych analiz i nie publikuje corocznych raportów jako oficjalnych statystyk (Kobes, 2024).

Badania wskazują, że najczęściej występującymi formami przemocy rówieśniczej wśród uczniów klas VII–VIII szkoły podstawowej są: wyzywanie, ośmieszanie, poniżanie, straszenie oraz podszywanie się pod kogoś innego (Klaus, 2009; Instytut Polska Przyszłości im. Stanisława Lema, 2022; Kobes, 2024).

W badaniach Włodarczyk (2013), przeprowadzonych na grupie 1005 nastolatków w wieku 11–17 lat, ponad połowa respondentów przyznała, że doświadczyła przemocy rówieśniczej. Najczęściej wskazywano na przemoc fizyczną, a następnie psychiczną. Co piąty badany był ofiarą napaści zbiorowej, a co dziesiąty doświadczył znęcania się. Ponadto 10% respondentów zgłosiło przemoc w relacjach romantycznych. Chłopcy częściej doświadczali przemocy fizycznej i napaści grupowej, natomiast młodsze nastolatki – przemocy psychicznej i znęcania się.

Raport Instytutu Polska Przyszłości im. Stanisława Lema (2022), dotyczący potrzeb edukacyjnych związanych z cyberprzemocą, pokazuje, że jedynie 8% uczniów rozmawia z rodzicami o swojej aktywności online. W badaniu uczestniczyli uczniowie klas VII–VIII szkoły podstawowej, nauczyciele oraz rodzice. Uczniowie często wskazywali, że to oni odgrywają rolę przewodników po świecie cyfrowym dla swoich rodziców, przez co nie traktują ich jako autorytetów w tej dziedzinie. W konsekwencji dzieci czują się osamotnione, a rodzice, według relacji uczniów, często nie wiedzą, w jakie gry grają ich dzieci, jakich twórców śledzą w internecie ani jakie zagrożenia wiążą się z aktywnością w sieci.

Raport (Instytut Polska Przyszłości, 2022) ujawnia także luki w edukacji szkolnej: 45% uczniów uważa, że zajęcia na temat cyberprzemocy i bezpieczeństwa w sieci odbywają się bardzo rzadko, a 17,8% twierdzi, że w ogóle nie są organizowane. Większość uczniów zadeklarowała, że w szkole spotkała się przynajmniej raz z takimi formami przemocy, jak: wyzywanie, ośmieszanie, poniżanie, podszywanie się pod inną osobę, robienie kompromitujących zdjęć lub filmów, straszenie czy szantażowanie.

Badania prowadzone przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę (2023) pokazują, że 79% polskich dzieci i nastolatków doświadczyło choć raz przemocy lub zaniedbania. Zdecydowana większość zgłaszanych form przemocy dotyczy tej doświadczanej ze strony rówieśników (66%), ze strony bliskiego dorosłego (32%), a następnie wykorzystania seksualnego bez kontaktu fizycznego (26%) (Makaruk, Drabarek, Popyk, Wójcik, 2023; Szwed, 2025).

Zgodnie z raportem NASK (2025) co trzeci nastolatek w Polsce doświadcza przemocy online, przy czym znaczna część z nich nie informuje o tym swoich rodziców. Coraz więcej młodych osób ma także trudność z rozróżnieniem, czym jest przemoc – co może świadczyć o jej postępującej normalizacji. Wnioski płynące z raportów jasno wskazują na konieczność intensyfikacji działań edukacyjnych z zakresu rozpoznawania, przeciwdziałania i zapobiegania przemocy rówieśniczej, zarówno w świecie realnym, jak i cyfrowym (Kobes, 2024; Instytut Polska Przyszłości im. Stanisława Lema, 2022; Wołk 2023, Ładna i in., 2025).

Według raportu autorstwa Kaczana, Rycielskiego i Wójcik (2025), przeprowadzonego wśród uczniów szkół ponadpodstawowych, aż 62% uczniów deklaruje, że przynajmniej od czasu do czasu doświadcza *bullyingu*. Z kolei codzienne przypadki przemocy rówieśniczej dotyczą 4% badanych, co statystycznie oznacza, że w niemal każdej klasie znajduje się osoba regularnie narażona na tego rodzaju zachowania. Najczęściej wskazywaną przez uczniów formą *bullyingu* była przemoc relacyjna, przejawiająca się m.in. w żartach, rozpuszczaniu plotek czy wykluczaniu z grupy. Zachowania te są szczególnie trudne do uchwycenia przez osoby postronne, w tym nauczycieli, ponieważ często mają charakter pośredni i subtelny. Coś, co z zewnątrz może wydawać się nieszkodliwe, z perspektywy ofiary może stanowić źródło silnego cierpienia, zwłaszcza gdy ma charakter powtarzalny i długotrwały.

Przemoc rówieśnicza pozostaje stałym elementem rzeczywistości szkolnej w Polsce, co potwierdzają wyniki omawianych badań.

Przemoc rówieśnicza w kontekście Standardów Ochrony Małoletnich (SOM)

W świetle obowiązujących przepisów prawa, w tym znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich z dnia 13 maja 2016 r. (Dz.U. z 2024 r., poz. 560), każda instytucja pracująca z dziećmi, w tym szkoły i placówki oświatowe, mają ustawowy obowiązek opracowania i wdrożenia SOM. Podmioty zostały zobowiązane do ich wdrożenia w terminie do 15 sierpnia 2024 r. Ich przyjęcie stanowi istotną, nowoczesną zmianę.

Określenie „Standardy Ochrony Małoletnich” rozumiane jest dwojako: w pierwszym znaczeniu jest to ogół polityki państwa dotyczący ochrony dzieci przed krzywdzeniem, w drugim – oznacza dokument określający zasady i procedury, jakie dana placówka opracowuje i wdraża celem ochrony przed krzywdzeniem powierzonych ich opiece małoletnich. Powinien on zawierać m.in. procedury reagowania na sytuacje zagrożenia przemocą lub wykorzystywaniem seksualnym, zasady bezpiecznej rekrutacji pracowników, politykę antydyskryminacyjną oraz zasady bezpiecznej komunikacji z dziećmi i – co w kontekście tego artykułu najważniejsze – zasady relacji pomiędzy dzieckiem i dzieckiem. Szkoła powinna zdefiniować, jakie zachowania są niedopuszczalne i zakazane między dziećmi.

Wytyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (2024) dotyczące standardów ochrony dzieci w szkole wyróżniają przemoc rówieśniczą w podstawowych formach krzywdzenia dzieci opisanych w preambule dokumentu w p. 5 s. 6.:

Przemoc rówieśnicza (nękanie rówieśnicze, *bullying*). Przemoc rówieśnicza ma miejsce, gdy dziecko doświadcza różnych form nękania ze strony rówieśników. Dotyczy działań bezpośrednich lub z użyciem technologii komunikacyjnych (np. za pośrednictwem internetu i telefonów komórkowych). Przemoc rówieśniczą obserwujemy, gdy szkodliwe działanie ma na celu wyrządzenie komuś przykrości lub krzywdy (intencjonalność), ma charakter systematyczny (powtarzalność), a ofiara jest słabsza od sprawcy bądź grupy sprawców. Obejmuje:

- a. przemoc werbalną (np. przezywanie, dogadywanie, ośmieszanie);
- b. przemoc relacyjną (np. wykluczenie z grupy, ignorowanie, nastawianie innych przeciwko osobie, szantaż);
- c. przemoc fizyczną (np. pobicie, kopanie, popychanie, szarpanie);
- d. przemoc materialną (np. kradzież, niszczenie przedmiotów);
- e. cyberprzemoc/przemoc elektroniczną (np. złośliwe wiadomości w komunikatorach, wpis w serwisie społecznościowym, umieszczanie w internecie zdjęć lub filmów ośmieszających ofiarę);
- f. wykorzystanie seksualne – dotykanie intymnych części ciała lub zmuszanie do stosunku płciowego lub innych czynności seksualnych przez rówieśnika;
- g. przemoc uwarunkowaną normami i stereotypami związanymi z płcią (np. przemoc w relacjach romantycznych między rówieśnikami), pochodzeniem, narodowością, orientacją seksualną, wyznawaną religią czy innymi cechami.

(za: Ministerstwo Sprawiedliwości, 2024)

Szkoła powinna ustalić reguły korzystania z urządzeń elektronicznych połączonych z internetem oraz wyznaczyć osoby odpowiedzialne za monitorowanie i zabezpieczenie sieci, a także za realizację Standardów Ochrony Małoletnich, w tym za przyjmowanie zgłoszeń, prowadzenie interwencji oraz udzielanie wsparcia. W kontekście przemocy rówieśniczej, także emocjonalnej, placówki mają obowiązek szybkiego i adekwatnego reagowania, dokumentowania zdarzeń i podjętych interwencji oraz zapewnienia dziecku dostępu do odpowiedniego wsparcia. Wszelkie działania powinny być realizowane zgodnie z obowiązującymi procedurami i pod nadzorem wyznaczonych osób (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2023; Szwed, 2025).

Reagowanie na przemoc rówieśniczą w świetle SOM

Standardy Ochrony Małoletnich podkreślają, że przemoc między dziećmi, nawet jeśli nie nosi znamion przestępstwa, wymaga formalnego reagowania. Przemoc rówieśnicza – fizyczna, psychiczna i emocjonalna – powinna być traktowana jako

potencjalne naruszenie bezpieczeństwa dziecka. Odpowiedzialnością szkoły jest zapewnienie środowiska wolnego od przemocy, co oznacza nie tylko reakcję po zidentyfikowaniu przemocy, ale przede wszystkim wdrażanie działań profilaktycznych, budujących kulturę wzajemnego szacunku. Wytyczne Ministerstwa Edukacji i Nauki do dokumentu jasno wskazują mediacje jako zalecany sposób rozwiązywania konfliktów (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2023; Wytyczne MeiN, 2023).

Standardy Ochrony Małoletnich kładą nacisk na konieczność dokumentowania sytuacji krzywdzenia dzieci (szkoła powinna prowadzić rejestr podjętych interwencji), informowania rodziców oraz – w razie potrzeby – przekazywania sprawy odpowiednim służbom (instytucjom), z jakimi współpracuje, m.in: placówkom ochrony zdrowia, ośrodkom pomocy społecznej, poradniom psychologiczno-pedagogicznym, powiatowym centrum pomocy rodzinie, sądom rodzinnym, kuratorom (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2023; Wytyczne MeiN, 2023).

Procedury ochronne a procedury wychowawcze

W praktyce szkolnej często dochodzi do rozmycia granicy między procedurami ochronnymi, mającymi na celu zapewnienie bezpieczeństwa dziecka jako ofiary lub sprawcy przemocy, a procedurami wychowawczymi, skoncentrowanymi głównie na karaniu lub dyscyplinowaniu. Opracowane przez ministerstwo Standardy Ochrony Małoletnich jednoznacznie wskazują, że każde podejrzenie przemocy rówieśniczej powinno być rozpatrywane w ramach procedury ochronnej, której nadrzędnym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa i wsparcia, a nie jedynie zastosowanie sankcji (Klaus, 2009; MEiN, 2023).

Wdrażanie mechanizmów ochronnych wymaga odpowiedniego przygotowania kadry pedagogicznej, w tym szkoleń z zakresu rozpoznawania przemocy, prowadzenia interwencji kryzysowej oraz bezpiecznej, nieretraumatyzującej komunikacji z dzieckiem.

Relacje między dziećmi w środowisku szkolnym stanowią kluczowy obszar działań prewencyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy i krzywdzeniu. Standardy ochrony dzieci wyraźnie wskazują na konieczność ustanowienia jasnych i czytelnych zasad bezpiecznych relacji rówieśniczych, które powinny być tworzone z aktywnym udziałem uczniów oraz poddawane regularnej ewaluacji nie rzadziej niż raz na dwa lata (MEiN, 2023, s. 16). Wśród zaleceń znajdują się m.in.: określenie zasad komunikacji między dziećmi, bezwzględny zakaz stosowania przemocy w jakiegokolwiek formie, sposoby rozwiązywania konfliktów (ze szczególnym uwzględnieniem mediacji rówieśniczych), zasady poszanowania cudzej własności, prywatności i przestrzeni

osobistej, a także reguły równego traktowania, akceptacji różnorodności i szacunku wobec indywidualnej tożsamości oraz ekspresji.

Szkoła powinna podejmować systematyczne działania ukierunkowane na rozpoznawanie czynników ryzyka oraz wczesnych symptomów krzywdzenia dzieci. Wymaga to odpowiedniego przygotowania kadry pedagogicznej poprzez specjalistyczne szkolenia z zakresu identyfikacji zagrożeń, bezpiecznej komunikacji z dzieckiem oraz reagowania w sytuacjach kryzysowych. Niezbędna jest również umiejętność prowadzenia rozmów z opiekunami oraz kierowania ich do odpowiednich form wsparcia. Kluczowym elementem skutecznej profilaktyki przemocy rówieśniczej jest współpraca z zespołem specjalistów szkolnych, co pozwala na całościowe i zintegrowane podejście do ochrony dziecka.

Kolejnym istotnym elementem działań ochronnych w szkole jest opracowanie procedury reagowania na zachowania trudne, agresywne lub przemocowe ze strony dziecka. Jej celem jest zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim uczniom oraz dorosłym przebywającym na terenie szkoły w sytuacjach zagrożenia zdrowia, życia lub szeroko rozumianego bezpieczeństwa (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2023; Wytyczne MeiN, 2023).

Szkoła powinna zapewniać regularne szkolenia wszystkim pracownikom, dostosowane do ich ról, obejmujące zagadnienia związane ze standardami ochrony dzieci, rozpoznawaniem czynników ryzyka krzywdzenia, przeciwdziałaniem przemocy oraz umiejętnościami rozwiązywania konfliktów. Równolegle należy prowadzić działania edukacyjne skierowane do dzieci i ich opiekunów, dostosowane do wieku i możliwości poznawczych uczniów, na temat bezpiecznych relacji rówieśniczych, unikania zagrożeń, zasad korzystania z internetu oraz praw dziecka. Uczniów należy informować o możliwości kontaktu z osobą odpowiedzialną za ich ochronę lub innym zaufanym pracownikiem szkoły w sytuacjach zagrożenia. Koordynacją wszystkich działań szkoleniowych i edukacyjnych powinna zająć się osoba wyznaczona do realizacji standardów ochrony dzieci. Szkolenia dla pracowników należy organizować co najmniej raz w roku, podobnie jak warsztaty dla uczniów i ich opiekunów.

Wytyczne dotyczące interwencji w przypadku podejrzenia krzywdzenia dziecka obejmują jasno określone procedury postępowania. W sytuacji, gdy istnieje podejrzenie, że dziecko zostało skrzywdzone przez rówieśnika, osoba odpowiedzialna za interwencję prowadzi rozmowy z dziećmi zaangażowanymi w zdarzenie, ich opiekunami oraz świadkami, dokumentując wszystkie ustalenia. W porozumieniu z opiekunami dziecka krzywdzącego opracowuje się plan naprawczy oraz podejmuje działania przy wsparciu instytucji pomocowych. Jednocześnie weryfikuje się, czy dziecko dopuszczające się przemocy samo nie doświadcza krzywdzenia

w środowisku domowym lub rówieśniczym. W przypadku braku współpracy lub reakcji ze strony opiekunów dziecka krzywdzącego szkoła kieruje wnioskiem do sądu rodzinnego. W zależności od wieku sprawcy oraz charakteru czynu możliwe jest także poinformowanie sądu, policji lub innych właściwych służb. Dla dziecka krzywdzonego opracowywany jest indywidualny plan wsparcia, którego celem jest zapewnienie mu bezpieczeństwa oraz dostępu do pomocy na terenie szkoły.

Obszary do poprawy – brak narzędzi wspierających kulturę dialogu w szkołach

Mimo wprowadzenia obowiązkowych standardów ochrony dzieci wiele placówek nie dysponuje praktycznymi narzędziami, które wspierałyby budowanie kultury dialogu, rozwiązywania konfliktów i mediacji wśród małoletnich. Wciąż dominuje podejście reaktywne, skoncentrowane na karaniu, zamiast modelu restoratywnego, promującego naprawę relacji i uczenie odpowiedzialności. Ministerstwo w wytycznych wskazuje jasno, że rekomendowanym sposobem rozwiązywania konfliktów między dziećmi są mediacje rówieśnicze.

Szkoły rzadko posiadają wdrożone procedury mediacji rówieśniczej, programy rozwijające kompetencje społeczno-emocjonalne uczniów czy rozwiązania oparte na komunikacji bez przemocy. Tymczasem właśnie te narzędzia stanowią istotne uzupełnienie SOM, pozwalając na wczesną interwencję i przeciwdziałanie eskalacji konfliktów, zanim przerodzą się one w sytuacje wymagające działań formalnych.

Decyzja o skierowaniu sprawy do mediacji lub uruchomieniu formalnej procedury interwencyjnej powinna opierać się na dokładnej ocenie sytuacji oraz charakteru zdarzenia. Mediacja może być odpowiednia w przypadku konfliktów o niższym nasileniu, gdy obie strony są gotowe do współpracy i dialogu. Jednak gdy pojawiają się poważne oznaki przemocy, powtarzające się zachowania agresywne lub zagrożenie bezpieczeństwa dziecka, niezbędne jest natychmiastowe uruchomienie formalnej procedury ochronnej, włączającej wsparcie dorosłych i odpowiednich służb. W świetle badań (NASK, 2025) wskazujących, że część nastolatków nie rozpoznaje przemocy, a nauczyciele mogą mieć trudności z oceną stopnia zagrożenia, istotne jest systematyczne szkolenie kadry pedagogicznej w rozpoznawaniu sygnałów przemocy oraz jasne wytyczne, kiedy sytuacja wymaga mediacji, a kiedy – interwencji formalnej i prawnej.

Mediacje rówieśnicze jako element profilaktyki

Czym są mediacje rówieśnicze? Zasady, cele, różnice wobec interwencji dorosłych

Szkola jest miejscem, w którym często dochodzi do nieporozumień i konfliktów. Istnieje wiele sposobów ich rozwiązywania. Najczęściej wskazywane podejścia to: unikanie konfliktu, przystosowanie się, rywalizacja, kompromis oraz współpraca. Za najbardziej skuteczną metodę uważa się współpracę, której zaletą jest długofalowy efekt, zachowanie pozytywnych relacji między stronami oraz wzmacnianie konstruktywnej postawy wobec konfliktów i ich rozwiązywania.

W środowisku szkolnym konflikty bywają jednak rozwiązywane przy użyciu agresji lub przemocy fizycznej, co może prowadzić do eskalacji i utrwalenia zjawiska przemocy rówieśniczej. Jednym z narzędzi wspierających konstruktywne rozwiązywanie sporów są mediacje (Klaus, 2009; MEiN, 2023).

Mediacja to dobrowolny i poufny proces komunikacji między dwiema lub więcej stronami pozostającymi w konflikcie, prowadzony w obecności bezstronnego i neutralnego mediatora. Celem mediacji jest osiągnięcie porozumienia w formie ugody, która będzie satysfakcjonująca dla wszystkich uczestników. W trakcie mediacji mediator wspiera strony w wypracowaniu wspólnego, akceptowalnego rozwiązania konfliktu (Waluk, 2006; Klaus, 2009; Cybulko, 2014; Wojtanowicz, 2016; Wojcieszczak, 2017; Urbańska, 2018; Wołk, 2023; Rzecznik Praw Dziecka, 2018).

Jednym z rodzajów mediacji prowadzonych w środowisku oświatowym są mediacje rówieśnicze, będące szansą na odejście od konfrontacyjnego stylu rozwiązywania konfliktów. Celem mediacji jest współdziałanie obu stron w poszukiwaniu rozwiązania korzystnego dla wszystkich. Takie podejście do konfliktu, który jest naturalnym elementem życia, stanowi praktyczną lekcję rozwijania umiejętności komunikacyjnych oraz współpracy w poszukiwaniu sposobów rozwiązania sporu bez użycia przemocy. Dzięki mediacjom młodzi ludzie uczą się brać odpowiedzialność za własne postępowanie oraz kształtują postawę szacunku wobec innych osób i otwartość na ich potrzeby. Mediacje rówieśnicze – dobrowolne i poufne – są skutecznym sposobem rozwiązywania konfliktów w szkole, umożliwiając zaspokojenie potrzeb obu stron bez poczucia przegranej. Powinien prowadzić je uczeń, który cieszy się autorytetem wśród rówieśników i posiada cechy dobrego mediatora, takie jak (Wołk, 2023, s. 31): sprawiedliwość, cierpliwość, bezstronność, samodzielność, dojrzałość emocjonalna, bycie godnym zaufania, refleksyjność, empatyczność, asertywność, a także jest odpowiednio przeszkolony w zakresie technik mediacyjnych. Istotą

mediacji rówieśniczych jest zrozumienie i rozwiązywanie konfliktów przez uczniów należących do tej samej grupy wiekowej (Olearczyk, 2009; Klaus, 2009; Leszczyńska, 2011; Wojtkowiak, Potaczała-Perz, 2014; Wojtanowicz, 2016; Wojcieszczak, 2017; Rzecznik Praw Dziecka, 2017; Urbańska, 2018; Wołk, 2023).

Mediację można prowadzić w rozwiązywaniu takich problemów, jak:

- poniżanie;
- wyśmiewanie, np. za błędy popełnione na lekcjach;
- przezywanie ze względu na ubranie, pochodzenie czy zachowanie;
- bójki;
- drobne kradzieże;
- niszczenie przedmiotów szkolnych lub należących do kolegów;
- naruszanie nietykalności osobistej;
- uderzenie w twarz;
- kopanie;
- poszturchiwanie;
- popychanie;
- obrażanie członków rodziny rówieśników;
- występowanie form molestowania seksualnego, np. wyśmiewanie wyglądu, komentowanie dziewcząt i tego, jak się rozwijają, obsceniczne napisy na tablicy czy ścianach, obraźliwe napisy bądź filmowanie i rozpowszechnianie nagrań w internecie;
- w sytuacji odrzucenia przez grupę oraz kłótni i nieporozumień rówieśniczych, niedopuszczanie do zabawy w grupie;
- gdy wobec jednego lub kilku uczniów grupa innych uczniów stosuje prześladowanie, tzw. mobbing (Urbańska, 2018, za: Raszewska-Skałeczka, Szczepkowska, 2012, s. 186–187; Wojtanowicz, 2016, s. 154; Podsiadło, 2013, s. 164; Duda, Łukasik, 2011, s. 24–25; Wołk, 2023).

Mediacje nie są stosowane w trudnych konfliktach, sprawach związanych ze złamaniem prawa oraz w sytuacjach, gdy istnieje duża nierównowaga sił (Urbańska, 2018, za: Raszewska-Skałeczka, Szczepkowska, 2012, s. 194).

Do przeciwwskazań, które uniemożliwiają podjęcie postępowania mediacyjnego w szkole, należą sytuacje, gdy:

- problemem jest uzależnienie;
- pojawia się długotrwała przemoc rówieśnicza, dla której charakterystyczna jest asymetryczna relacja z przewagą pozycji strony i powtarzaniem zachowaniami agresywnymi wobec jednostki słabszej (niekoniecznie w sensie fizycznym);

- jedna ze stron cierpi na chorobę psychiczną lub silne zaburzenia emocjonalne;
- motywy przystąpienia stron do mediacji są inne niż chęć osiągnięcia porozumienia (Duda, Łukasik, 2011, s. 24–25, za: Wołk, 2023).

Uczniowie w trakcie mediacji uczą się wyrażania swoich potrzeb i oczekiwań bez użycia przemocy. Korzystają ze sposobu komunikacji opisanego przez Rosenberga (2016) *Porozumienie bez przemocy*. Jego składowymi są:

- obserwacja bez wartościowania, czyli przedstawienie faktów bez ich oceniania;
- nazwanie uczuć, jakie wyzwała w jednostce zachowanie drugiej osoby;
- uświadomienie sobie i nazwanie potrzeb;
- wyrażenie konkretnej prośby wobec drugiej osoby.

Jest to sposób porozumiewania się, który uczy, że konflikty można rozwiązywać bez użycia przemocy, wykorzystując do tego dialog i współdziałanie na rzecz znalezienia korzystnego dla obu stron rozwiązania (Rosenberg, 2016; Urbańska, 2018).

Wpływ mediacji na klimat szkoły, obniżenie liczby incydentów, wzrost zaangażowania uczniów

Mediacje rówieśnicze przynoszą korzyści o charakterze wychowawczym i profilaktycznym. Wynika to z koncepcji sprawiedliwości naprawczej, będącej podstawą podejścia mediacyjnego, i kładzie nacisk na nadrzędność naprawy nad karą. W mediacjach odchodzimy od rywalizacyjnych sposobów rozwiązywania konfliktów na rzecz współdziałania i dobrego rozwiązania dla obu stron. Kolejną korzyść o charakterze wychowawczym to element edukacji rówieśniczej i wzór do naśladowania, jaki dają działania uczniów-mediatorów. Uczniowie uczą się pożądanych postaw od swoich rówieśników. Natomiast w kontekście profilaktycznym mediacje sprzyjają zapobieganiu występowania zachowań dysfunkcyjnych dzieci, a także przyczyniają się do kształtowania postaw odpowiedzialności za własne czyny (Klaus, 2009; Leszczyńska, 2011; Wojtanowicz, 2016; Wojcieszczak, 2017; Urbańska, 2018).

Pozytywnie rozwiązany konflikt:

- poprawia funkcjonowanie jednostki i grupy;
- zwiększa satysfakcję z wzajemnych kontaktów;
- rozwija kreatywność i pomysłowość;
- pozwala na wyrażenie własnych potrzeb i interesów;
- umożliwia budowanie zaufania i bezpieczeństwa (Cybulko, 2014, s. 95).

Mediacje rówieśnicze pozwalają na budowanie bezpiecznej i przyjaznej szkoły poprzez uczenie rozwiązywania konfliktów na drodze rozmowy, kompromisu i porozumienia, a także przyjęcia odpowiedzialności za wyrządzone drugiej osobie zło. Mediacje rówieśnicze wpływają na kształcenie umiejętności rozwiązywania konfliktów oraz naukę wzajemnego szacunku, twórczego myślenia i otwartości na inne poglądy (Rzecznik Praw Dziecka, 2017; Wojcieszczak, 2017; Urbańska, 2018).

Przykłady wdrożeń i dobre praktyki – studium wprowadzania mediacji rówieśniczych we wrocławskich szkołach podstawowych przez Fundację Dom Pokoju

Kontekst i założenia programu

Program *Zarządzanie Konfliktem i Mediacje Rówieśnicze*, realizowany od 2014 r. przez Fundację Dom Pokoju, stanowi systemowe działanie edukacyjno-profilaktyczne, którego celem jest poprawa relacji w społeczności szkolnej oraz rozwijanie kompetencji społeczno-emocjonalnych uczniów. Opiera się na założeniu, że wyposażenie dzieci i młodzież w odpowiednie narzędzia komunikacyjne pozwoli im samodzielnie i pokojowo rozwiązywać konflikty w swoim środowisku.

Metodologia programu, adaptowana do polskich realiów edukacyjnych, pozostaje zgodna z obowiązującą podstawą programową oraz rekomendacjami Ministerstwa Edukacji, Ministerstwa Sprawiedliwości i Rzecznika Praw Dziecka. Efektem pierwszych lat wdrażania programu (2013–2016) było opracowanie podręcznika dydaktycznego dla nauczycieli szkół podstawowych, zawierającego scenariusze zajęć oraz szczegółowe wytyczne implementacyjne. W kolejnych latach program był realizowany w coraz większej liczbie placówek, m.in. w ramach zadania publicznego finansowanego przez Gminę Wrocław (2022/2023), obejmując 12 szkół podstawowych (Nowicka, 2014; Fundacja Dom Pokoju, 2014).

Etapy wdrożenia

Proces implementacji programu przebiegał w kilku ustrukturyzowanych etapach:

1. Diagnoza sytuacji szkolnej, czyli identyfikacja źródeł konfliktów oraz barier komunikacyjnych.
2. Szkolenie kadry pedagogicznej, czyli rozwijanie kompetencji w zakresie komunikacji bez przemocy, mediacji oraz wsparcia uczniów w rozwiązywaniu sporów.

3. Wyznaczenie koordynatora programu, czyli osoby odpowiedzialnej za bieżącą realizację i współpracę z Fundacją.
4. Szkolenie mediatorów rówieśniczych – uczniowie klas IV–VIII uczestniczyli w warsztatach obejmujących m.in. aktywne słuchanie, formułowanie komunikatów „ja”, identyfikowanie potrzeb oraz prowadzenie mediacji.
5. Superwizje i ewaluacja, czyli bieżące wsparcie dla mediatorów oraz systematyczne badanie efektów programu.

W klasach młodszych (0–III) realizowano moduł *Szkoła Pokoju*, koncentrujący się na nauce rozpoznawania emocji, komunikacji i rozwiązywania konfliktów. W klasach IV–VIII wprowadzono moduł *Mediacje rówieśnicze*, oparty na idei samodzielnego rozwiązywania konfliktów przez uczniów z pomocą przeszkolonych mediatorów (Nowicka, 2014; Fundacja Dom Pokoju, 2014).

Dobre praktyki, ewaluacja i wyzwania

Program opiera się na nauce przez doświadczenie. Uczniowie biorą udział w symulacjach mediacji, analizują studia przypadków i ćwiczą umiejętności społeczne, takie jak wyrażanie emocji, empatię, perspektywę społeczną, współdecydowanie i samokontrolę. Rozwijają tym samym kompetencje niezbędne do efektywnej komunikacji i rozwiązywania konfliktów bez przemocy.

W kolejnych etapach realizacji programu mediatorzy rówieśniczy z różnych szkół brali udział w superwizjach prowadzonych przez doświadczonych mediatorów z Fundacji Dom Pokoju. Spotkania umożliwiały rozwój umiejętności mediacyjnych, wymianę zarówno pozytywnych, jak i trudnych doświadczeń, a także wzajemne wsparcie. Regularne superwizje nie tylko wzmacniały kompetencje uczniów, lecz także przyczyniały się do budowania lokalnej wspólnoty praktyków, ponieważ wszystkie szkoły uczestniczące w programie były zlokalizowane w tej samej dzielnicy. W ten sposób mediacje rówieśnicze zaczęły pełnić także funkcję integrującą środowisko szkolne na poziomie międzyinstytucjonalnym.

Pomimo ogólnych pozytywnych efektów wdrażanie programu napotykało na trudności. Należały do nich m.in.: opór części nauczycieli przed dodatkowymi obowiązkami, sceptycyzm wobec skuteczności mediacji prowadzonych przez uczniów oraz niedostateczna współpraca całego grona pedagogicznego. Sukces programu obserwowano tam, gdzie nauczyciele i pedagodzy rozumieli, że za procedurami i dodatkowymi działaniami stoi nadrzędny cel, jakim jest zdrowie psychiczne i dobrostan dziecka, który współkształtuje klimat całej społeczności szkolnej.

Jednocześnie należy zauważyć, że szkoły zmagające się z poważnymi problemami systemowymi i niezaspokojonymi podstawowymi potrzebami organizacyjnymi często nie były w stanie wdrożyć programu mediacji. Wskazuje to na konieczność równoległego wzmacniania zasobów instytucjonalnych szkół oraz wspierania personelu w działaniach na rzecz ochrony dzieci i budowania bezpiecznego środowiska edukacyjnego.

Konieczne okazało się również systemowe włączenie rodziców, którzy odgrywali istotną rolę w procesie wsparcia swoich dzieci jako mediatorów. Dla wielu rodziców idea mediacji rówieśniczych była zupełnie nowa i niezrozumiała, co w początkowej fazie wdrażania programu stanowiło istotne wyzwanie. Aby system mediacji rówieśniczych mógł funkcjonować skutecznie i przynosić długofalowe efekty, niezbędne jest zaangażowanie rodziców w proces edukacyjny dotyczący tego narzędzia, zarówno poprzez informowanie ich o jego celach i zasadach, jak i poprzez zachęcanie do stosowania podobnych metod rozwiązywania konfliktów w środowisku domowym. Zastępowanie autorytarnych rozstrzygnięć podejściem opartym na dialogu, zrozumieniu i wspólnym poszukiwaniu rozwiązania wzmacnia spójność przekazu wychowawczego między szkołą a domem oraz sprzyja budowaniu kultury porozumienia (Nowicka, 2014; Fundacja Dom Pokoju, 2014).

Ewaluacja programu wykazała jego wysoką skuteczność zarówno w redukcji zachowań agresywnych, jak i w rozwoju kompetencji interpersonalnych uczniów (m.in. empatii, odpowiedzialności, współpracy). W klasach, gdzie program wdrażano systematycznie, odnotowano istotną poprawę klimatu społecznego. Zastosowanie aktywnych metod dydaktycznych sprawiło, że zajęcia były atrakcyjne i angażujące. Wyzwania zidentyfikowane w procesie realizacji dotyczyły głównie niedostatecznego rozpoznania mediatorów wśród rówieśników, ograniczeń lokalowych (brak wydzielonego miejsca do prowadzenia mediacji), a także niewystarczającego zaangażowania części nauczycieli, szczególnie przedmiotowych, w działania wspierające.

Zwrócono uwagę na potrzebę kontynuacji programu oraz jego dalszego rozwoju, zwłaszcza poprzez szkolenia uzupełniające dla kadry, promocję idei mediacji wśród całej społeczności szkolnej oraz zapewnienie koordynacji działań przez psychologa lub pedagoga. Kluczową rolę w skuteczności programu odegrało zaangażowanie dyrekcji oraz wyznaczenie osoby odpowiedzialnej za wdrażanie mediacji na poziomie szkoły (Nowicka, 2014; Fundacja Dom Pokoju, 2014).

Podsumowanie wdrażania mediacji rówieśniczych i rekomendacje

Przedstawione studium przypadku potwierdza, że wprowadzenie mediacji rówieśniczych jako innowacji pedagogicznej może stanowić skuteczne narzędzie profilaktyki przemocy oraz budowania kultury dialogu i współpracy w szkole. Program w sposób systemowy odpowiada na wyzwania związane z brakiem kompetencji społecznych, deficytami w zakresie komunikacji oraz dominacją modelu autorytarnego w relacjach dorosły–uczeń.

Efekty wdrożenia obejmują m.in.:

- rozwój kompetencji interpersonalnych i emocjonalnych uczniów i nauczycieli;
- wprowadzenie alternatywnych, bezprzemocowych metod rozwiązywania konfliktów;
- wzrost samodzielności, poczucia sprawczości i odpowiedzialności;
- budowanie klimatu bezpieczeństwa i wzajemnego zrozumienia w szkole.

Wymiar długofalowy programu zakłada zmianę kultury organizacyjnej szkoły poprzez indywidualną diagnozę potrzeb, pracę z nauczycielami, wsparcie superwizyjne oraz integrację rodziców i lokalnych instytucji w działania wychowawcze. Rekomenduje się dalsze wdrażanie i rozwój programu w kolejnych latach, przy zachowaniu jego systemowego charakteru i zapewnieniu stałego wsparcia instytucjonalnego.

Mediacje rówieśnicze a Standardy Ochrony Małoletnich

Mediacje wspierają profilaktykę przemocy, umożliwiając rozwiązywanie konfliktów na wczesnym etapie, co zapobiega eskalacji negatywnych zachowań. Poprzez aktywne włączanie dzieci w proces budowania bezpiecznego środowiska szkolnego (partycypacja) mediacje rozwijają ich kompetencje społeczne oraz świadomość ochrony własnych praw i granic. Szkołom rekomenduje się wdrażanie mediacji jako integralnej części działań ochronnych poprzez szkolenia dla kadry pedagogicznej, jasne procedury kierowania do mediacji oraz tworzenie przestrzeni sprzyjającej dialogowi i wzajemnemu zrozumieniu między uczniami. Rekomendację wprowadzenia mediacji rówieśniczych do szkół w Polsce przedstawił m.in. Rzecznik Praw Dziecka w dokumencie *Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych* z 2017 roku. Mediacje rówieśnicze są również ujęte jako rekomendowany sposób rozwiązywania konfliktów w przygotowanych przez ministerstwo wytycznych dotyczących Standardów Ochrony Małoletnich dla szkół.

Efektywna ochrona małoletnich wymaga łączenia formalnych procedur SOM z działaniami miękkimi, takimi jak dialog i edukacja rówieśnicza, które budują kulturę zaufania i współpracy. Kluczowym elementem jest regularne szkolenie kadry pedagogicznej w zakresie mediacji i rozwiązywania konfliktów, co zwiększa ich kompetencje w reagowaniu na sytuacje trudne. Ponadto instytucje mogą zmieniać swoją kulturę organizacyjną, aktywnie angażując dzieci i młodzież w proces podejmowania decyzji, dając im realny głos i odpowiedzialność, co sprzyja budowaniu bezpiecznego i otwartego środowiska szkolnego.

Wnioski końcowe i rekomendacje w obszarze przeciwdziałania przemocy rówieśniczej oraz rozwoju mediacji rówieśniczych w kontekście wdrażania Standardów Ochrony Małoletnich w szkołach

1. Przemoc rówieśnicza pozostaje stałym elementem życia szkolnego, a jej nowe formy, zwłaszcza te związane z wykorzystaniem nowych technologii, wymagają adekwatnej i zintegrowanej reakcji. W kontekście współczesnych doświadczeń młodych ludzi granica między życiem szkolnym a aktywnością w sieci coraz bardziej się zaciera, co sprawia, że przemoc offline i online przenikają się i wzajemnie wzmacniają. Kluczowe znaczenie mają zatem systematyczne szkolenia dzieci, kadry pedagogicznej oraz rodziców w zakresie rozpoznawania, reagowania i przeciwdziałania różnym formom przemocy, zarówno w środowisku fizycznym, jak i cyfrowym.
2. Wczesna identyfikacja i interwencja w sytuacjach przemocy rówieśniczej mają kluczowe znaczenie, ponieważ szybkie rozpoznanie sygnałów zagrożenia umożliwia podjęcie skutecznych działań wychowawczych i prewencyjnych. Zaniechanie reakcji na przemoc prowadzi do poważnych, długofalowych konsekwencji psychicznych i społecznych dla ofiar, sprawców oraz świadków przemocy. Co istotne, skutki te przekładają się również na wymierne obciążenia dla systemu edukacji, ochrony zdrowia i życia społecznego, generując wysokie koszty społeczne i ekonomiczne. Z tego względu profilaktyka i szybka interwencja są nie tylko obowiązkiem instytucji edukacyjnych, ale również racjonalną inwestycją w bezpieczeństwo i dobrostan młodych ludzi oraz przyszłe funkcjonowanie społeczeństwa.
3. Mediacje rówieśnicze wspierają podmiotowość dziecka poprzez realne włączenie uczniów w procesy rozwiązywania konfliktów, co buduje w nich poczucie sprawczości, wpływu i odpowiedzialności za relacje społeczne. Udział dzieci w roli mediatorów sprzyja nie tylko profilaktyce przemocy rówieśniczej, ale

- także rozwija ich kompetencje społeczne i emocjonalne, wzmacnia kulturę dialogu oraz kształtuje postawy współodpowiedzialności w społeczności szkolnej.
4. Mediacje rówieśnicze odgrywają rolę wczesnej interwencji, zapobiegając eskalacji konfliktów i chroniąc uczniów przed przemocą, także w kontekście cyberprzemocy.
 5. Decyzja o zastosowaniu mediacji rówieśniczej powinna być poprzedzona oceną ryzyka. Mediacje są skuteczne w przypadku konfliktów o niskim i średnim natężeniu, natomiast sytuacje zawierające elementy przemocy powinny uruchamiać formalne procedury ochrony małoletnich, zgodne ze Standardami Ochrony Małoletnich.
 6. Szkoły zgodnie ze standardami powinny opracować we współpracy z uczniami katalog zachowań wskazujący, które sytuacje kwalifikują się do mediacji, a które wymagają interwencji dorosłych. Katalog ten powinien być regularnie ewaluowany i aktualizowany jako narzędzie odpowiadające na rzeczywiste potrzeby i codzienne doświadczenia społeczności szkolnej.
 7. Wdrażanie mediacji rówieśniczych powinno stanowić integralny element polityki ochrony dzieci oraz SOM w szkole. Ich skuteczność i realny wpływ na kulturę szkoły możliwy jest jednak tylko wówczas, gdy mediacje są rozumiane, akceptowane i wspierane przez całą społeczność szkolną, począwszy od zaangażowanej dyrekcji, poprzez kadrę pedagogiczną i pracowników szkoły, aż po rodziców i samych uczniów.
 8. Cykliczna ewaluacja SOM powinna obejmować ocenę skuteczności mediacji jako narzędzia partycypacyjnego i interwencyjnego. Każda szkoła powinna posiadać system monitorowania, wykrywania i pomocy w sytuacjach pojawienia się zjawiska przemocy.
 9. Mediacje rówieśnicze powinny zostać systemowo uwzględnione w działaniach szkół na rzecz przeciwdziałania przemocy, a ich skuteczne wdrożenie wymaga wsparcia zarówno ze strony dyrektorów placówek, którzy powinni włączyć mediacje do polityki ochrony małoletnich, jak i samorządów, które mogą wspierać rozwój lokalnych systemów mediacji poprzez finansowanie specjalistycznych szkoleń, materiałów edukacyjnych i promocyjnych.
 10. Tworzenie szkolnych rejestrów incydentów przemocy może znacząco poprawić monitorowanie skali zjawisk przemocowych, a tym samym umożliwić trafniejsze planowanie i optymalizację działań wychowawczych oraz profilaktycznych na poziomie szkoły. Dane zebrane lokalnie mogą również służyć jako podstawa do budowania ogólnopolskiej bazy informacji w MEiN, pozwalającej na lepsze zrozumienie rzeczywistej skali przemocy rówieśniczej oraz skuteczności

podejmowanych reakcji. Jak zauważa Kobes (2024), dopiero połączenie danych z poziomu kraju umożliwi projektowanie systemowej, adekwatnej profilaktyki i pomocy, dopasowanej do konkretnych problemów i potrzeb środowisk edukacyjnych.

Skuteczność Standardów Ochrony Małoletnich zależy nie tylko od ich formalnego wdrożenia, lecz przede wszystkim od realnego zaangażowania całej społeczności szkolnej czyli uczniów, nauczycieli, rodziców oraz instytucji wspierających. W kontekście przemocy rówieśniczej mediacje rówieśnicze stanowią praktyczne narzędzie realizacji tych standardów, łącząc działania prewencyjne z budowaniem podmiotowości dziecka oraz kultury odpowiedzialności społecznej.

Podziękowania

Autorka pragnie złożyć serdeczne podziękowania Pani dr Jolancie Horyń za postawione wyzwania, które stały się impulsem do rozwoju, oraz zaufanie, jakim została obdarzona na początku swojej zawodowej drogi. Szczególne wyrazy wdzięczności należą się również za możliwość udziału w profesjonalnym szkoleniu z zakresu mediacji, a także za wsparcie i otwartość, jakie towarzyszyły przy wdrażaniu do szkoły programu *Zarządzanie Konfliktem i Mediacje Rówieśnicze*.

Słowa podziękowania kieruję również do Koleżanek z wrocławskiej Fundacji Dom Pokoju za wieloletnią, owocną i niezwykle inspirującą współpracę przy realizacji programów *Zarządzanie Konfliktem i Mediacje Rówieśnicze* w szkołach na terenie Wrocławia. Ich profesjonalizm, zaangażowanie i pasja były nieocenionym wsparciem na każdym etapie tego wymagającego procesu.

E-mail autorki: kasianowicka66@gmail.com

Bibliografia

- Brzezińska, A., Reksnis, J., Półtoraczyk, K., Starczewska-Kaczmarek, A., Wilczyńska, S. (2020). *Kompetencje emocjonalne i społeczne dzieci w wieku wczesnoszkolnym*. Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Cybulko, A. (2014). Konflikt. In E. Gmurzyńska & R. Morek (Eds.), *Mediacje: Teoria i praktyka* (pp. 79–96). Wolters Kluwer.
- Duda, A.K. (2019). *Masz prawo do mediacji w szkole. Zarys pracy mediatora szkolnego*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Duda, A.K., Łukasik, J. (2011). Mediacje jako alternatywny sposób rozwiązywania sporów w szkole. *Pedagogiczne Konteksty Komunikacji*, 4, 20–28.
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (2023). *Standardy ochrony dzieci w żłobkach i placówkach oświatowych*, <https://standardy.fdds.pl/upload/upload2/podrecznik-standardy-ochrony-dzieci-w-zlobkach-i-placowkach-oswiatowych-pdf-1692962147-1-9.pdf>.
- Fundacja Dom Pokoju, & Stichting Mediation Door Leerlingen. (2014). *Jak nauczyć uczniów rozwiązywania konfliktów. Podręcznik dla nauczyciela dla szkół podstawowych [Materiały wewnętrzne szkoleniowe]*. Fundacja Dom Pokoju.
- Giza-Poleszczuk, A., Komendant-Brodowska, A., Baczek-Dombi, A. (2011). *Przemoc w szkole. Raport z badań*. Szkoła bez Przemocy, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego
- IPP (2022). *Ogarnij hejt. Raport z projektu*. Instytut Polska Przyszłości im. Stanisława Lema.
- Kaczan, R., Rycielski, P., Wójcik, M. (2025). *Obraz bullyingu w szkołach ponadpodstawowych [Raport]*. Uniwersytet SWPS / RESQL, <https://www.swps.pl/centrum-prasowe/informacje-prasowe/37018-co-naprawde-wiemy-o-przemocy-rowiesniczej-w-polskich-szkolach-raport-obraz-bullyingu-w-szkolach-ponadpodstawowych>.
- Klaus, W. (2009). *Wykorzystanie sprawiedliwości naprawczej w zapobieganiu przemocy rówieśniczej w szkole*. W: L. Mazowiecka (red.), *Mediacja*. Oficyna Wolters Kluwer business.
- Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich, 2008.
- Kobes, P. (2024). Problem przemocy rówieśniczej w polskich szkołach – system przeciwdziałania zjawisku. *Zeszyty Naukowe Collegium Witelona*, 52, 29–40.
- Leszczynska, E. (2011). *Mediacje rówieśnicze jako forma rozwiązywania konfliktów w szkole i przeciwdziałanie zachowaniom agresywnym uczniów*. In W. Heller (Ed.),

- Czy polska szkoła ceni dobrą rozmowę? *Komunikacja interpersonalna w edukacji* (pp. 30–46). Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Ładna, A., Kamiński, K., Rostaniec, K., Wrońska, A., Błażej, M., Jankiewicz, A., Konopczyński, F., Nawrot, M. (2025). *Nastolatki. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców – raport badawczy*. NASK – Państwowy Instytut Badawczy.
- Makaruk, K. (2017). Przemoc rówieśnicza. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1), 214–231.
- Makaruk, K., Drabarek, K., Popyk, A., Wójcik, S. (2023). *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Ministerstwo Sprawiedliwości (2024). *Standardy ochrony dzieci – wytyczne*, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/standardy-ochrony-maloletnich---wytyczne> (dostęp: 19.10.2025 r.).
- Nowicka, K., Fundacja Dom Pokoju. (2014). *Mediacje rówieśnicze* [Niepublikowany dokument zgłoszony do Kuratorium Oświaty we Wrocławiu, Szkoła Podstawowa nr 108, Wrocław].
- Olearczyk, T. (2009). *Psychopedagogiczne aspekty sytuacji konfliktowych w okresie adolescencji*. In M. Leśniak (Ed.), *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów wieku adolescencji* (pp. 97–111). Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM.
- Olweus, D. (2007). *Mobbing: fala przemocy w szkole: jak ją powstrzymać?*. Jacek Santorski & Company Agencja Wydawnicza.
- Olweus, D. (2011). Bullying at school and later criminality: Findings from three Swedish community samples of males. *Criminal behaviour and mental health*, 21(2), 151–156. <https://doi.org/10.1002/cbm.806>
- Pepler, D.J., Craig, W.M. (1995). A peek behind the fence: Naturalistic observations of aggressive children with remote audiovisual recording. *Developmental Psychology*, 31(4), 548.
- Podsiadło, A. (2013). *Mediacja jako alternatywna metoda rozwiązywania konfliktów szkolnych*. In A. Binsztok (Ed.), *Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji i negocjacji: Zagadnienia psychologiczne i komunikacyjne* (pp. 162–170). Marina.
- Pyżalski, J. (2012). *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Raszewska-Skałeczka, R., Szczepkowska, M. (2012). *Mediacje w środowisku szkolnym na tle rozważań prawnoppsychologicznych – skuteczność i ograniczenia mediacji rówieśniczych*. In M. Tabernacka & R. Raszewska-Skałeczka (Eds.), *Mediacje w społeczeństwie otwartym* (pp. 174–196). Gaskor.

- Reijntjes, A., Kamphuis, J.H., Prinzie, P., Telch, M.J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect*, 34(4), 244–252. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.07.009>
- Rigby, K. (2010). *Przemoc w szkole: jak ją ograniczyć: poradnik dla rodziców i pedagogów*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Rosenberg, M.B. (2016). *Rozwiązywanie konfliktów poprzez porozumienie bez przemocy*. Czarna Owca.
- Rzecznik Praw Dziecka (2017). *Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych*, https://www.cen.edu.pl/uploads/a.kielb/mediacje/standardy_mediacji_rowiesniczej_i_szkolnej_w_szkolach_0.pdf.
- Rzecznik Praw Dziecka (2022). *Rekomendacje dotyczące reagowania na przemoc rówieśniczą w szkołach i placówkach oświatowych*, <https://brpd.gov.pl>.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 22(1), 1–15.
- Szwed, K. (2025). Obowiązek wprowadzenia standardów ochrony małoletnich w świetle art. 72 ust. 1 Konstytucji RP. *Studia Prawnoustrojowe*, 67.
- Tłuściak-Deliowska, A. (2017). Refleksyjny uczeń wobec przemocy rówieśniczej. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. W: I. Paszenda (red.) *Codziennosc jako wyzwanie edukacyjne. Tom 2. Refleksyjność w codzienności*. Wydawnictwo Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Urbańska, M. (2018). Mediacje rówieśnicze – edukacja w kierunku pokojowego rozwiązywania konfliktów uczniowskich. *Edukacja-Technika-Informatyka*, 9(1), 286–290.
- Włodarczyk, J. (2013). Przemoc rówieśnicza. Wyniki ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 62–81.
- Waluk, J. (2006). *Mediacja i sprawiedliwość naprawcza w Polsce. Doświadczenia Polskiego Centrum Mediacji*. In S. L. Stadniczeńko (Ed.), *Prawno-psychologiczne uwarunkowania mediacji i negocjacji* (pp. 71–81). Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Wojtkowiak, M., Potaczała-Perz, K. (2014). Mediacja w profilaktyce szkolnej. *Resocjalizacja Polska*, 6, 135–150.
- Wojcieszczak, A. (2017). Mediacja rówieśnicza jako metoda kształtowania postaw prospołecznych i przeciwdziałania agresji wśród dzieci i młodzieży.
- Wojtanowicz, K. (2016). Mediacje rówieśnicze jako metoda wychowawcza. *Studia Socialia Cracoviensia*, 8(2(15)), 145–155.

Wołk, K. (2023). Możliwości wykorzystania mediacji w pracy pedagoga szkolnego. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 615(10), 25–41.

Akty prawne

Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich, Dz.U. z 2016 r., poz. 862 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich, Dz.U. z 2023 r., poz. 1304.

Peer Violence and Peer Mediation – Supporting the Development of a Culture of Dialogue in Schools Implementing child protection standards

The article presents the phenomenon of peer violence in the context of implementing the child protection standards in educational institutions. It highlights the scale and forms of violence among children and youth, as well as the psychological, social, and educational consequences for victims, perpetrators, and witnesses. The second part introduces the concept of peer mediation as an effective tool for preventing and responding to violence, strengthening students' social competencies, and supporting a school culture based on safety, dialogue, and shared responsibility. Based on examples of implementations, the article shows how mediation supports the achievement of child protection standards goals and enhances children's participation in creating violence-free environments. In conclusion, it is emphasized that peer mediation constitutes an effective form of support in counteracting peer violence and promotes the development of a culture of dialogue in schools.

Keywords:

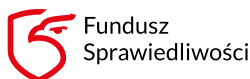
peer mediation; peer violence; child protection standards

Cytowanie:

Nowicka-Pasternak, K. (2025). Przemoc rówieśnicza a mediacje rówieśnicze – wsparcie budowania kultury dialogu w szkołach wprowadzających Standardy Ochrony Małoletnich. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 24(4), 108–134.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości